

Mottagare

Tekniska nämnden

Remiss. Motion - Fördjupad Klimatriskutredning för Region Gotlands VA-försörjning

Förslag till beslut till tekniska nämnden för beslut i regionstyrelsen och regionfullmäktige

- Motionens första punkt bifalls på så sätt att tekniska nämnden i egenskap av VA-huvudman får i uppdrag att genomföra en fördjupad analys om samtliga möjliga klimatrisker avseende Region Gotlands ansvar för allmän VA-försörjning
- Motionens andra punkt anses besvarad.

Sammanfattning

I en motion yrkar Gabriella Hammarskjöld (C) att tekniska nämnden ges i uppdrag att i dialog med politiken utreda samtliga möjliga klimatrisker avseende Region Gotlands ansvar för allmän VA-försörjning samt att riskerna för återkommande störningar på både dricksvattenkvalitet och distributionskapacitet kopplat till klimatförändringar tas på större allvar och att det förebyggande arbetet prioriteras högre i det fortsatta VA-arbetet.

Bakgrunden är att varken Region Gotlands Klimatanpassningsplan från 2023 eller Vattentjänstplan från 2025 omfattar klimatriskerna värmebölja/höga temperaturer och torka. Vidare hänvisar motionären till Region Gotlands kommunikation i samband med att kokrekommendationerna för dricksvatten i Visbyområdet hävdades, där det hänvisades till att dricksvattnet blivit otjänligt på grund av orsaker som relaterar till klimatförändringar och att dessa klimatförändringsorsaker inte förklarades. Avslutningsvis lyfter motionären att de stora störningarna av vattenförsörjningen i Visbyområdet resulterade i att dricksvattnet under en längre tid blev obrukbart.

Motionen har remitterats till tekniska nämnden för yttrande. Teknik- och samhällsbyggnadsförvaltningen delar motionärens uppfattning om att det är av stor vikt att Region Gotland verkar för att långsiktigt trygga den allmänna VA-försörjningen utifrån klimatrelaterade risker både avseende kvantitet och kvalitet. Det är mot denna bakgrund som Region Gotlands VA-policy 2040 från 2024 innehåller övergripande policypunkter (P2 och P3) med tillhörande strategier som bland annat kretsar kring att klimatanpassa den allmänna VA-försörjningen. Förvaltningen konstaterar att motionärens yrkande om utökade och breddade analyser utifrån samtliga möjliga klimatrisker avseende Region Gotlands allmänna VA-försörjning såldes går i linje med intentionerna i VA-

policy 2040.

Emellertid bedömer förvaltningen att sådana utredningar skulle innebära att tekniska nämnden ges i uppdrag att utreda klimatrelaterade risker som ännu inte omfattas av lagkrav. Därmed är det av stor vikt att ett sådant uppdrag även omfattar adekvata resurser för dess genomförande.

VA-verksamheten har under en längre tid arbetat med ett systematiskt förbättringsarbete i relation till VA-infrastrukturen, vilket belyses i bland annat Förnyelseplan för VA-ledningsnätet som antogs 2021 som en del av VA-plan 2018. Precis som resten av VA-Sverige hanterar Region Gotland en stor underhållsskuld i VA-systemet, som utmanas ytterligare av pågående och framtida klimatförändringar.

Samtidigt har verksamheten hanterat en rad löpande oplanerade händelser som krävt extraordinära insatser, såsom Clostridiumutbrottet 2023, risk för vattenbrist under sommaren 2025 och planktonorganismer i dricksvattnet vintern 2025/2026. Med anledning av de händelserna har VA-verksamheten ökat takten i sitt beredskapsarbete, och arbetar nu proaktivt med beredskap, kommunikation, lägesbilder och kunskapshöjningar som ett komplement till de omfattande insatser som görs i VA-infrastrukturen. Detta för att öka robustheten, redundansen och driftssäkerheten i Region Gotlands allmänna VA-försörjning.

Ärendebeskrivning

Region Gotlands Klimatanpassningsplan

I motionen anges att Centerpartiet har gjort en genomlysning av Region Gotlands Klimatanpassningsplan från 2023. I motionen anges att det i Klimatanpassningsplanen tydligt framgår att den första versionen av planen inte inkluderade klimateffekter av torka och värmebölja, samt att översvämningssrisk enbart analyserades utifrån händelserna skyfall samt stigande havsnivåer.

Region Gotlands Klimatanpassningsplan togs fram under 2022-2023 som en del av arbetet med Översiktsplan Vårt Gotland 2040. Under samrådet av översiktsplanen som genomfördes 2022, tydliggjorde Länsstyrelsen i Gotlands län att översiktsplanen behövde kompletteras med ett klimatanpassningsunderlag för att uppfylla gällande lagkrav, och att detta behövde finnas på plats innan granskningen av översiktsplanen genomfördes. Bakgrunden var de nya lagkrav som trädde i kraft den 1 augusti 2018, i 3 kap. 5 § plan- och bygglagen (2010:900), om att översiktsplanen ska redogöra för kommunens syn på risken för skador på den byggda miljön som kan följa av översvämning, ras, skred och erosion som är klimatrelaterade samt på hur sådana risker kan minska.

Projektledningen för översiktsplanen begärde i samband med införandet av de nya lagkraven resurser för framtagandet av ett klimatanpassningsunderlag, men dessa uteblev. Således var det först efter samrådet av översiktsplanen, när det blev tydligt att gällande lagkrav inte uppfylldes, som resurser tilldelades för framtagandet av ett klimatanpassningsunderlag.

Process för klimatanpassningsplanen och politisk styrning

Klimatanpassningsplanen togs fram under stor tidspress för att inte ytterligare försena antagandet av översiktsplanen. Således baserades urvalet av de klimatrisker som hanterades på kraven i 3 kap. 5 § plan- och bygglagen, d.v.s. risken för skador på den byggda miljön som kan följa av *översvämning, ras, skred och erosion*. I Klimatanpassningsplanen framgår det även att det är av stor vikt att planen framöver kompletteras med klimataspekterna värmebölja och torka.

När Klimatanpassningsplanen antogs av regionfullmäktige den 23 oktober 2023 (RF § 174) redogör även underlagen till beslutet att det är av vikt att klimatanpassningsplanen kompletteras med klimataspekterna värmebölja och torka. Således framgår det ur såväl underlaget till beslutet i regionfullmäktige, som i själva klimatanpassningsplanen, att en utökning med klimataspekterna torka och värmebölja är av stor vikt för Region Gotlands fortsatta klimatanpassningsarbete.

Mot denna bakgrund beslutade regionfullmäktige att ge två uppdrag i samband med antagandet av Klimatanpassningsplanen:

- *Regionstyrelsen får i uppdrag att återkomma med planering och process för nästa steg i Klimatanpassningsplanen med fokus på hela Gotland, torka och värmebölja.*
- *Regionstyrelsen får i uppdrag att återkomma med hur arbetet med klimatanpassningsplanen ska implementeras, organiseras och följas upp.*

Dåvarande teknikförvaltningen och samhällsbyggnadsförvaltningen påbörjade därför ett internt arbete under 2023–2024 med att analysera klimatrisker kopplade till höga temperaturer/värmebölja för Region Gotlands verksamheter i syfte att ta fram ett kunskapsunderlag för det fortsatta klimatanpassningsarbetet i enlighet med fullmäktiges uppdrag.

Detta arbete pausades då miljö- och byggnämnden den 21 oktober 2024 (MBN § 187) beslutade om en prioritering av pågående uppdrag, som innebar att uppdraget att utöka Klimatanpassningsplanen skulle vänta till 2025:

4. Uppdrag och arbetsuppgifter som förvaltningen föreslår att vänta med till 2025

- *Klimatanpassningsplan (uppdrag) RS*

Därefter beslutade regionfullmäktige den 18 november 2024 (RF § 175) att ge ett nytt uppdrag avseende klimatanpassningsarbetet:

- *Regionstyrelsen får i uppdrag att snarast påbörja arbetet med att revidera Klimatanpassningsplanen så att den omfattar hela Gotland, konsekvenserna av värmebölja och torka samt konsekvenserna av ihållande regn under längre perioder.*

Efter ytterligare någon tid beslutade regionfullmäktige den 16 juni 2025 (RF § 117) att pausa dessa uppdrag:

- *Klimatanpassningsplanen utökas för närvarande inte till ett större geografiskt område eller med klimataspekterna torka, värmebölja och ihållande regn.*

Sammanfattningsvis har den politiska styrningen av uppdragen med att utöka Klimatanpassningsplanen inneburit att teknik- och

samhällsbyggnadsförvaltningen påbörjade arbetet, som därefter avstannade efter ovan beskrivna politiska process samt avsaknaden av nödvändiga resurser för genomförande.

Region Gotlands Vattentjänstplan

I motionen anges vidare att Centerpartiet har gjort en genomlysning av Region Gotlands Vattentjänstplan från 2025 som omfattar analyser över risken för störning av Region Gotlands VA-anläggningar utifrån olika former av översvämningsrisker.

Nya lagkrav trädde i kraft den 1 januari 2023 i lagen (2006:412) om allmänna vattentjänster (LAV), som innebär att varje kommun ska ha en aktuell vattentjänstplan. Kravet på att det ska finnas en aktuell vattentjänstplan gäller från och med den 1 januari 2024. Bestämmelserna som reglerar vattentjänstplanen framgår i 6 a-d §§ LAV.

I 6 b § andra stycket LAV framgår att vattentjänstplanen ska innehålla kommunens bedömning av vilka åtgärder som behöver vidtas för att de allmänna VA-anläggningarna ska fungera vid en ökad belastning på grund av skyfall. LAV ställer således i dagsläget enbart krav på kommunerna att hantera översvämningsrisk från *skyfall*, även om det är möjligt för kommunerna att inkludera ytterligare klimatrisker i denna analys.

Region Gotlands vattentjänstplan togs fram under stor tidspress för att planen skulle kunna antas i rimlig tid i förhållande till gällande lagkrav. Mot bakgrund av den snäva tidsramen samt avsaknaden av lagkrav kring ytterligare klimatrisker (såsom värmebölja, höga temperaturer och torka) inkluderades inte de för Gotland viktiga klimataspekterna värmebölja och torka, samt stigande havsnivåer i den första versionen av Vattentjänstplanen.

I Vattentjänstplanen, på sida 22, anges att VA-avdelningen kommer arbeta vidare med en handlingsplan för klimatanpassning. Det anges vidare att ytterligare klimatrelaterade risker för den allmänna VA-anläggningen kan hanteras inom ramen för VA-avdelningens fortsatta arbete med klimatanpassning.

Föreslagna lagändringar som berör värmebölja och torka och klimatanpassning

Motionärens förslag om att genomföra utökade utredningar för samtliga klimatrisker avseende Region Gotlands ansvar för allmän VA-försörjning går även i linje med vissa av de föreslagna författningsändringarna i SOU 2024:82, Ökad VA-beredskap som presenterades i december 2024.

Utredningen resonerar om klimatförändringarnas påverkan på vattentjänster utifrån klimatrelaterade risker kopplade bland annat till översvämnning, värmeböljor, torka och skred. Utredningen föreslår mot denna bakgrund att kravet på vattentjänstplaner i LAV utvidgas, för att avse alla åtgärder som behöver vidtas för att VA-anläggningarna ska fungera i ett förändrat klimat.

Utredningen föreslår bland annat ändringar i 6 b § andra stycket LAV, där kommunens bedömning inte enbart ska utgå från översvämningsrisker från skyfall, utan även andra klimatrelaterade risker:

En vattentjänstplan ska också innehålla kommunens bedömning av vilka åtgärder som behöver vidtas för att de allmänna VA-anläggningarna ska fungera vid en ökad belastning på grund av skyfall, *samt vilka andra åtgärder som behöver vidtas för att anläggningarna ska fungera i ett förändrat klimat.*

Utredningen anger att de föreslagna ändringarna bör träda i kraft den 1 juli 2026. Det finns ännu ingen angiven tidplan för beslut om utredningens förslag.

Beredskapsarbete och planering inom VA-området

VA-verksamheten har under en längre tid arbetat med ett systematiskt förbättringsarbete i relation till VA-infrastrukturen, vilket belyses i bland annat Förnyelseplan för VA-ledningsnätet som antogs 2021 som en del av VA-plan 2018. Precis som resten av VA-Sverige hanterar Region Gotland en stor underhållsskuld i VA-systemet, som utmanas ytterligare av pågående och framtida klimatförändringar.

Förnyelseplanen syftar till att sammanställa behovet av förnyelse- och underhållsåtgärder på Region Gotlands VA-ledningsnät, både på kort och lång sikt. Planen syftar till att förbättra VA-verksamhetens planering och ge ett underlag för en robust och långsiktigt hållbar VA-försörjning samt lägga grunden för en sund ekonomisk utveckling med en jämn taxeutveckling. Avgörande för planens genomförande är verksamheternas nuläge och ekonomiska förutsättningar. Planen beskriver VA-verksamhetens strategiska förnyelsebehov under de kommande 10–20 åren och de ekonomiska resurser som krävs för dess genomförande.

Sammanfattningsvis framgår det i Förnyelseplanen att förnyelsetakten behöver öka, bland annat då de äldsta delarna av ledningsnätet är gamla och förnyelsetakten ligger lågt i förhållande till förväntad livslängd. Ett fortsatt expansivt byggande av nya bostadsområden kommer påverka VA-verksamheten genom att befintliga personella resurser ska räcka till för både exploatering och förnyelse av ledningsnätet. Ju mer nätet byggs ut, desto lägre blir takten inklusive förväntad utbyggnad. Bristande ekonomiska resurser kommer innebära att underhållsskulden skjuts på framtiden vilket på sikt kan leda till att fler akuta insatser behöver göras.

De senaste åren har flera störningar och oplanerade händelser präglat VA-verksamheten på Gotland. Efter förra sommarens risk för vattenbrist och vinterns kvalitetsproblem beslutade teknik- och samhällsbyggnadsförvaltningen att inrätta en arbetsgrupp för att arbeta proaktivt inför sommarsäsongen 2026 på kort sikt, och även öka kunskap, förståelse och beredskap på längre sikt.

Gruppens arbete kompletterar det mycket omfattande underhållsarbete som görs inom linjeverksamheten på VA-avdelningen och i driftsorganisationen. Detta underhåll syftar till att skapa balans mellan kvalitet och kvantitet i produktionen, och även att öka robustheten i infrastrukturen.

Gruppen, som kallas för Vattensommar, har under våren 2026 genomfört en stor politikerträff med syfte att höja kunskapen om dricksvatten till alla folkvalda. På träffen deltog också Svenskt Vatten och Livsmedelsverket, och eftersom träffen spelades in kommer den också tillgängliggöras till allmänheten. Gruppen har också arrangerat flera fysiska och digitala träffar med näringslivet på Gotland för dialog, information kring vattensituationen. En särskild mailadress har ordnats för direkt kontakt från näringslivet när det gäller vatten, och kommunikationen har utvecklats för att möta näringslivet mer proaktivt och effektivt i vattenfrågorna. Arbetet med näringslivet intensifierades också i samband med den risk för akut vattenbrist som inträffade i slutet av mars månad 2026, men en stark kriskommunikation som följde med ambition att snabbt minska förbrukningen. Denna kriskommunikation skapade starka reaktioner i näringslivet, vilka gruppen har arbetat med och samlar upp lärdomar från.

Gruppen har också arbetat konkret med beredskapsplanering i relation till vattenbrist. Bland annat har en omfallsplaneringsdag genomförts (16/4) där 40 deltagare från flera nationella myndigheter deltog för att stötta i beredskapsplanering kring akut vattenbrist, biologisk och kemisk förorening samt kommunikativ påverkan. Dagen var den första i sitt slag i Sverige, och genomfördes i samarbete med bland annat Länsstyrelsen. Lärdomarna kommer sammanställas till en konkret beredskapsplanering som kommer att implementeras i organisationen. I tillägg har gruppen också samordnat en inventering av alla tillgängliga resurser på förvaltningen som kan delta i ett potentiellt stabsarbete under sommaren 2026. Ny information finns också på intranätet för att kompetensutveckla personalen inom stabsarbete, och en helt ny informationsdelningsstruktur att aktivera i kris.

I tillägg arbetar förvaltningen också med att öka kunskapen om vilka beslut som fattas av vem i krissituationer inom vatten. Flera medarbetare utbildas under maj månad till stabschefer och funktionsledare för stab i samverkan med Storstockholms brandförsvaret och operativ omfallsplanering görs för risk för vattenbrist, vattenbrist och akut vattenbrist.

Bedömning

Teknik- och samhällsbyggnadsförvaltningen delar motionärens uppfattning om att det är av stor vikt att Region Gotland verkar för att långsiktigt trygga den allmänna VA-försörjningen utifrån klimatrelaterade risker både avseende kvantitet och kvalitet.

Förvaltningen bedömer att motionärens förslag om utökade och breddade analyser utifrån samtliga möjliga klimatrisker avseende Region Gotlands ansvar för allmän VA-försörjning överensstämmer med inriktningarna i flertalet av Region Gotlands styrdokument, bland annat VA-policy 2040 och Vattentjänstplanen. Förslaget överensstämmer även med vissa av de författningsändringar som föreslås i SOU 2024:82, Ökad VA-beredskap gällande LAV, som presenterades i december 2024. Emellertid bedömer förvaltningen att sådana utredningar skulle innebära att tekniska nämnden ges i

uppdrag att utreda klimatrelaterade risker som ännu inte omfattas av lagkrav. Därmed är det av stor vikt att ett sådant uppdrag även omfattar adekvata resurser för dess genomförande. Förvaltningen föreslår mot denna bakgrund att motionens första punkt bifalls.

Teknik- och samhällsbyggnadsförvaltningen bedömer att VA-verksamheten redan i dagsläget tar risken för återkommande störningar avseende dricksvattenkvalitet och distributionskapacitet på stort allvar och att det förebyggande arbetet är högt prioriterat. VA-verksamheten har under en längre tid arbetat med ett systematiskt förbättringsarbete i relation till VA-infrastrukturen, vilket belyses i bland annat Förnyelseplan för VA-ledningsnätet som antogs 2021 som en del av VA-plan 2018. Precis som resten av VA-Sverige hanterar Region Gotland en stor underhållsskuld i VA-systemet, som utmanas ytterligare av pågående och framtida klimatförändringar.

Samtidigt har verksamheten hanterat en rad löpande oplanerade händelser som krävt extraordinära insatser, såsom Clostridiumutbrottet 2023, risk för vattenbrist under sommaren 2025 och planktonorganismer i dricksvattnet vintern 2025/2026. Med anledning av de händelserna har VA-verksamheten ökat takten i sitt beredskapsarbete, och arbetar nu proaktivt med beredskap, kommunikation, lägesbilder och kunskapshöjningar som ett komplement till de omfattande insatser som görs i VA-infrastrukturen. Detta för att öka robustheten, redundansen och driftssäkerheten i Region Gotlands allmänna VA-försörjning. Förvaltningen föreslår mot denna bakgrund att motionens andra punkt anses besvarad.

Beslutsunderlag

Tjänsteskrivelse teknik- och samhällsbyggnadsförvaltningen daterad 2026-05-19
Motion daterad 2026-02-16,

Teknik- och samhällsbyggnadsförvaltningen

Lise Langseth
Teknik- och samhällsbyggnadsdirektör

Ylva Svangren
Ekonomichef

Skickas till

Regionstyrelsen